

ПОПОВ В. М.,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри метрології та безпеки
життєдіяльності
(Харківській національний
автомобільно-дорожній університет)

БОГАТОВ О. І.,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри метрології та безпеки
життєдіяльності
(Харківській національний
автомобільно-дорожній університет)

УДК 341.229

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.35>

МІЖНАРОДНЕ КОСМІЧНЕ ПРАВО І МІЛІТАРИЗАЦІЯ КОСМОСУ

Стаття присвячена аналізу змін міжнародних правових відносин у процесі космічної діяльності, пов'язаної з розміщенням систем озброєння в навколоземному просторі, на інших космічних тілах, їх використання у військових цілях і нанесення шкоди суб'єктам міжнародного космічного права (МКП) на Землі і в космосі. Постійна зміна міжнародної ситуації, динаміка розвитку зброї, поява нових загроз (COVID-19) вимагають аналізу та розвитку міжнародно-правових відносин у процесі космічної діяльності.

Із самого початку правове регулювання космічної діяльності здійснювалося шляхом укладання універсальних міжнародних угод. Основна роль у розробці таких договорів належить ООН, яку представляють Генеральна Асамблея, її допоміжний орган – Комітет з питань використання космічного простору та його Підкомітет із правових питань. Нині космічний простір досить мілітаризований, але на орбітах поки немає прямої зброї, тим більше ядерної, але є космічні апарати і системи подвійного призначення та військові космічні кораблі – численні розвідувальні, комунікаційні, навігаційні супутники тощо. Режим контролю над ядерним озброєнням ґрунтується на двох договорах – РСМД (про ліквідацію ракет середньої та меншої дальності) і ДСНО-3 (про обмеження стратегічних наступальних озброєнь – 3). У 2001 р. США в односторонньому порядку вийшли з Договору РСМД. Наступним кроком, імовірно, стане вихід із ДСНО-3. У цьому разі від механізмів контролю нічого не залишиться, це призведе до нічим не обмеженої гонитви ядерних озброєнь і посилення ризиків розв'язання ядерної війни на Землі і в космосі. 13 грудня 2001 р. президент США Джорж Буш-мол. повідомив про односторонній вихід США з Договору з ПРО (протиракетної оборони 1972 р.) Все це прямо вказує на загрозу миру з космосу. Далі президент Трамп підписав документ під назвою Перша космічна директива. Більше того, серед «багатьох застосувань» космосу він зазначив насамперед військову сферу. Дві третини російського супутникового «сузір'я» складається з військових апаратів і є третім за величиною у світі за розміром. Паралельно Москва створює нову систему протиракетної оборони з протисупутниковою складовою частиною. Вперше за багато десятиліть сценарії збройного конфлікту між Росією та НАТО знову

стали реальністю, а нарощування військової сили відновилося, у т. ч. в космосі. У Китаю є друге у світі військове угруповання у космосі. Інші суб'єкти міжнародного космічного права досі перебувають у тіні, але сміливо заявляють про себе (Північна Корея, Індія, Пакистан, Ізраїль). Заяви про наміри та дії основних суб'єктів міжнародного космічного права викликають глибоке занепокоєння, оскільки дієвий механізм правозастосування ще не створений, що вимагає зусиль юристів і дипломатів щодо вдосконалення системи міжнародного космічного права.

Ключові слова: міжнародне космічне право, космічні системи озброєння, мілітаризація космосу.

Popov V. M., Bogatov O. I. International space law and militarization of space

The article is devoted to the analysis of changes in international legal relations in the process of space activities related to the placement of weapons systems in near-Earth space, on other space bodies, their use for military purposes and harming the subjects of international space law (MCP) on Earth and in space, from the Earth and from space. The constant change in the international situation, the dynamics of the development of weapons, the emergence of new threats (COVID-19) require the analysis and development of international legal relations in the process of space activities. From the very beginning, the legal regulation of space activities was carried out by concluding, mainly, universal international agreements. The main role in the development of such treaties belongs to the UN, which is represented by the General Assembly, its subsidiary body – the Committee on the Use of Outer Space and its Subcommittee on Legal Affairs. Currently, outer space is quite militarized, but there are no direct weapons, especially nuclear weapons, in orbits, but there are spacecraft and dual-use systems and military spaceships – reconnaissance, communications, navigation and the like. The nuclear arms control regime is based on two treaties – the INF Treaty (on the elimination of intermediate and shorter-range missiles) and the DSNV-3 (on the limitation of strategic offensive arms 3). In 2001, the United States unilaterally withdrew from the INF Treaty. The next step, apparently, will be the exit from DSNV-3. In this case, nothing will remain of the control mechanisms, this will lead to an unlimited nuclear arms race and increased risks of a nuclear war on Earth and in space. December 13, 2001 US President George W. Bush-Jr. announced the unilateral withdrawal of the United States from the ABM Treaty (Ballistic Missile Defense 1972) All of this directly indicates a threat to peace from space. Further, President Trump signed a document called the First Space Directive. Among the “many applications” of space, he noted, first of all, the military sphere. Two-thirds of the Russian satellite “constellation” consists of military vehicles and is the third largest in the world in size. In parallel, Moscow is creating a new missile defense system with an anti-satellite component. For the first time in many decades, the scenarios of armed conflict between Russia and NATO have again become a reality, and the buildup of military force has resumed, including in space. China has the world’s second largest military group in space. Other subjects of international space law are still in the shadows, but boldly declare themselves (North Korea, India, Pakistan, Israel). Statements of intent and actions by the main subjects of international space law are deeply disturbing, since an effective mechanism of opposition has not yet been created. This requires the efforts of lawyers and diplomats to improve the system of international space law.

Key words: international space law, space weapon systems, militarization of space.

Вступ. Основи формування відносин МКП і демілітаризації космосу були закладені до запуску першого штучного супутника Землі. Прийнято вважати, що Резолюція ООН 110 (II) від 3 листопада 1947 р., яка засуджує загрозу миру, порушення миру або акти агресії, може бути застосована і до космічного простору. Міжнародно-правове регулювання відносин у процесі космічної діяльності – МКП повинна віддзеркалювати особливості діяльності по дослідженню і використанню космічного простору – простору, що тягнеться за межами земної атмосфери, тих чи інших його частин, які характеризуються різними властивостями: навколосемного космічного простору; міжпланетного простору; міжзоряного простору, а також на Землі [1, с. 6; 2, с. 44–49]. Постійна зміна міжнародної обстановки, динаміка розвитку озброєння, виникнення нових загроз (COVID-19) вимагають постійного аналізу та розвитку міжнародних правових відносин у процесі космічної діяльності.

Постановка завдання. Практично будь-який вид космічної діяльності зачіпає інтереси всього людства. Тому космос неможливо розділити за аналогією з повітряним простором на національний простір і простір загального користування. Крім цього, здійснення більшості видів космічної діяльності немислиме без міжнародного співробітництва. Це і зумовило формування особливого правового режиму космічного простору і космічної діяльності – держави визнали право мирного прольоту над їх територіями не тільки в космосі, але і на відповідній ділянці повітряного простору під час запуску або приземлення космічного об'єкта [3, с. 78]. Характерно, що МКП продемонструвало можливості міжнародного співтовариства з надзвичайною швидкістю реагувати на нові тенденції в розвитку міжнародних відносин за допомогою наявних засобів і методів нормотворчої діяльності. За короткий час було створено ґрунтовний фундамент космічного права, всі договори по космосу тих років – це по суті угоди між СРСР і США. Але у 2000-х рр. з'явився феномен «New Space». Останнім часом МКП розвивається завдяки роботам В. Копал (V. Kopal), Є. Ганенко (Je. Gajenko), О. Мітрохіної (O. Mitrohina), О. Волинської (O. Volynska), В. Стівбун (V. Stovbun), М. Юзбашян (M. Juzbashjan) та ін. У них велика увага приділяється питанням співвідношення міжнародного космічного та міжнародного приватного космічного права, підкреслюється переважний характер договорів ООН по космосу. Актуальним представляється розгляд можливості здійснення функцій контролюючого органу ООН, у рамках котрого був підготовлений проект резолюції ГА ООН.

Тільки комплексний підхід у регулюванні відносин, що виникають у зв'язку з космічною діяльністю різних суб'єктів, може врахувати їхню специфіку і підвищити ефективність правового регулювання відповідних відносин [4, с. 25; 5, с. 13–14; 6, с. 227].

Мета статті – на основі аналізу виникнення і розвитку міжнародного космічного права, сучасних тенденцій удосконалення міжнародних правових відносин і аналізу вдосконалення систем озброєння космічного базування, а також таких, які застосовуються в космосі, з космосу і по об'єктам, що знаходяться в космосі та Землі, показати, який вплив має мілітаризація космосу на відносини суб'єктів МКП, які можуть бути наслідки та шляхи мінімізації збитку від неправомірних дій у цій сфері правових взаємин.

Результати досліджень. Спочатку на діяльність держав у космосі були поширені основні принципи міжнародного права: суверенної рівності, незастосування сили або загрози силою, мирного вирішення спорів та ін. Велику роль у розвитку МКП зіграла Генеральна Асамблея ООН, її Резолюції 1721 від 20 грудня 1961 р. (XVI) м і 1962 (XVIII) від 13 грудня 1963 р. [7]. В останній містилася Декларація правових принципів діяльності держав із дослідження і використання космічного простору і підтвержені правові принципи та норми щодо космічної діяльності.

Активно космічною діяльністю займається зараз обмежена кількість високорозвинених держав, і держав, які будь-що намагаються потрапити в «клуб обраних», але багато країн потрапляють у коло такої діяльності з різних обставин. Саме вони і є суб'єктами МКП. Тому правове регулювання космічної діяльності з самого початку стало здійснюватися шляхом укладення, головним чином, універсальних міжнародних угод, відкритих для участі всіх держав. Основна роль у справі розробки таких договорів належить ООН в особі Генеральної

Асамблеї, її допоміжного органу – Комітету з використання космічного простору в ширших цілях і його Підкомітету з правових питань.

Основним принципом, який визначає правовий режим космічного простору і небесних тіл, полягає в тому, що «космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, не підлягає національному присвоєнню ні шляхом проголошення на них суверенітету, ні шляхом використання або окупації, ні будь-якими іншими засобами». Договір про принципи діяльності держав із дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла [8], і Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах [9]. У них зазначено, що на Місяці забороняється загроза силою, інші ворожі дії щодо Землі, космічних кораблів і їхнього персоналу. Таким чином, космічний простір є відкритим і вільним для дослідження і використання всіма державами, на нього не поширюється державний суверенітет.

Об'єктами МКП є: космічний простір, планети Сонячної системи, Місяць, об'єкти далекого космосу, штучні космічні об'єкти та його складові частини, космічні екіпажі, діяльність із дослідження і використання космічного простору і небесних тіл, результати космічної діяльності та ін. Суб'єктами МКП є суб'єкти міжнародного публічного права, тобто головним чином це держави і міжнародні, міжурядові організації, в т. ч. ті, які самі безпосередньо космічну діяльність не здійснюють, а також національні та міжнародні космічні організації, і приватні особи, котрим такі права були делеговані [8–10].

Оцінити держави за їхнім рівнем активності в космосі, що відображає рівень розвитку науки, техніки і технології, обсяг вкладень у цю галузь можна за трьома показниками:

1. Країни, які здійснюють (здійснили) пілотовані космічні польоти: це найбільш розвинені науково, технічно, технологічно країни, які мають вагомий авторитет у світовій політиці: США – Національне управління з аеронавтики і дослідження космічного простору (NASA); Російська Федерація – Федеральне космічне агентство (Роскосмос); КНР – Китайське національне космічне управління (CNSA).

2. Країни та їхні об'єднання, котрі здійснюють запуск ракет-носіїв у космос: Європейське космічне агентство (ЕКА), Україна (донедавна), КНДР, Індія та ін.

3. Країни та національні та міжнародні космічні організації, які володіють супутниками і працюють за цільовими програмами («Інтеркосмос», «КОСПАР», Міжнародний інститут космічного права «МІКП»; «Євметсат» та ін.). На третьому ж рівні знаходяться країни, що змушені вдаватися до послуг із запуску, управління космічними апаратами, отримання обробленої інформації. Число таких суб'єктів наближається до 90.

У МКП дуже важливу роль відіграють країни, з території яких проводяться запуски космічних апаратів. Це насамперед Казахстан («Байконур») і Гвіана («Куру»), історично пов'язані з Росією і Францією, а також Бразилія («Алькантара»). Запуски ракет-носіїв відбуваються також із космодромів «Палмахім (Palmachim)» – Ізраїль; «Шрихарікота (Shriharikota)» – Індія, «Вумера (Woomera)» – Австралія; «Мусудан (Musudan)» – КНДР; «Танегасима (Tanegashima)» – Японія; «Аль-Анбар (AL Anbar)» – Ірак; «Цзюцюань (Jiuquan)» – Китай. Із пускових установок міжконтинентальних балістичних ракет (США, РФ) і унікального космодрому «Sea Launch» («Boeing» – США, РКК «Енергія» – РФ, «Kvaerner» – Норвегія, КБ «Південне» і ВО «Південмаш» – Україна).

З самого початку космічної ери ООН відіграє провідну роль у розробці та вирішенні міжнародно-правових проблем, що виникають у зв'язку з освоєнням космосу. Був створений Комітет із використання космічного простору в мирних цілях, якому було доручено займатися, зокрема, розробкою міжнародно-правових питань, пов'язаних з освоєнням космосу. Комітет згодом заснував Юридичний підкомітет повного складу і Науково-технічний підкомітет. Комітет розробив п'ять договорів, які є основними джерелами МКП, і п'ять міжнародно-правових документів рекомендаційного характеру (Принципи використання державами штучних супутників Землі для міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення 1982 р., Принципи, що стосуються дистанційного зондування Землі з космічного простору 1986 р., Принципи використання ядерних джерел енергії в космічному просторі

1992 р., Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами 1971 р., Резолюція ГА ООН 2000 р. про справедливий розподіл спектра радіочастот, що використовуються для космічної радіозв'язку ШСЗ на геостаціонарній орбіті) [11–13]. Можна відзначити досягнуту Юридичним підкомітетом домовленість із питання про характер і використання геосинхронних орбіт і її подальше схвалення Комітетом [13]. Комітет продовжує роботу з кодифікації та прогресивного розвитку МКП.

Найважливішим питанням МКП є відповідальність за шкоду і компенсація іншим країнам від діяльності в космічному просторі, яка передбачена відповідно до Договорів [9; 14]. А саме: кожна держава, котра здійснює або організує запуск космічного об'єкта, і кожна держава, з території або установок якої здійснюється запуск космічного об'єкта, несе міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну такими космічними об'єктами або їхніми складовими частинами.

Рекомендації по національному законодавству з дослідження і використання космічного простору в мирних цілях відображені в Резолюції ГА ООН від 11 грудня 2013 р. [8]. Вона визнає, що держави можуть дотримуватися різних підходів до регулювання різних аспектів національної космічної діяльності і, саме регламентуючи їх, або за допомогою єдиного закону, або за допомогою комплексу національних правових документів, держави створюють нормативно-правову базу виходячи з власних потреб, і належним чином повинні враховувати, що існують міжнародні правові документи. Так, наприклад, Верховна Рада України скасувала обмеження на здійснення космічної діяльності для суб'єктів приватної форми власності (Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державного регулювання космічної діяльності»).

Міжнародно-правові обмеження військового використання космосу. Обмеження, а точніше заборони використання космосу у військових цілях органічно виникали із прийнятих документів ООН. Справжній прорив стався 5 серпня 1963 р. в Москві, де був підписаний Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, в космічному просторі та під водою [15]. Надалі прийняті документи про демілітаризацію космосу, переважно посилюючись на попередні, підтверджували їх положення, посилювали увагу, висловлювали заклопотаність, закликали і роз'яснювали. Таким чином, можна говорити про повну демілітаризацію Місяця та інших небесних тіл і про часткову демілітаризацію космічного простору (МКП не забороняє розміщення в космосі об'єктів зі звичайною зброєю на борту, а також проліт через космос об'єктів із ядерною зброєю та іншими видами зброї масового знищення). Слід вважати, що не заборонене використання космосу у військових неагресивних цілях.

Мілітаризація космосу. Нині космічний простір неабияк мілітаризовано, але безпосередньо зброї на орбітах поки немає, тим більше ядерної. Розміщення в космосі ядерної зброї і зброї масового ураження заборонено на підставі Договору [9]. Проте цей договір не забороняє розміщення на земній орбіті звичайних видів озброєнь і космічних апаратів подвійного і військового призначення – численні супутники спостереження, розвідки та зв'язку, навігації та ін.

Космос відкриває для військових як активні, так і пасивні варіанти використання космічної зброї. Можливі варіанти активного застосування космічної зброї: знищення ракет супротивника на траєкторії їх підльоту до цілі (протиракетна оборона); бомбардування ворожої території з космосу (використання високоточної неядерної зброї та превентивних ядерних ударів); виведення з ладу радіоелектронного обладнання супротивника; придушення радіозв'язку (електромагнітний імпульс і «радіоглушення»); ураження супутників і космічних орбітальних баз противника; знищення астероїдів та інших небезпечних для Землі космічних об'єктів.

Можливі варіанти пасивного застосування космічної зброї: забезпечення зв'язку, координація пересування військових угруповань, спеціальних підрозділів, підводних човнів і надводних кораблів; розвідка (фото, радіо, радіотехнічна, радіолокаційна та ін.).

Розглядаючи космічний простір як можливий театр військових дій, держави, насамперед США, РФ, КНР, велику увагу приділяють розвитку космічних систем. З їх допомогою

вирішують переважно два завдання: визначення військово-економічного потенціалу противника і підвищення ефективності бойового застосування засобів повітряно-космічного нападу (оборони).

Нині ці країни мають (аналогічні є і у інших країн) більш-менш розвинені угруповання й окремі космічні апарати таких систем, як: оптоелектронної розвідки; радіолокаційної розвідки; радіо- та радіотехнічної розвідки; виявлення стартів балістичних ракет і ядерних вибухів; навігаційних систем; зв'язку; топогеодезичні; метеорологічні та космічні перехоплювачі.

Розуміючи небезпеку виведення в космос ударних систем, РФ і КНР у лютому 2008 р. спільно підписали в Женеві проект Договору про запобігання розміщенню зброї в космосі (ДПРОК), у якому сформульовано визначення зброї в космосі і запропоновані механізми запобігання силових дій проти космічних об'єктів. Одночасно був представлений європейський проект Кодексу поведінки, який торкається питань космічної діяльності, він був прийнятий Радою ЄС в грудні 2008 р. Багато країн, що беруть участь в освоєнні космосу, позитивно оцінюють проекти Договору та Кодексу, однак США відмовляються зв'язувати собі руки в цій сфері будь-якими обмеженнями.

Спроби перегляду положень міжнародного космічного права. Останнім часом космічний простір став ареною для демонстрації не тільки військової, але і технологічної потужності. Намагаючись дати нормам МКП ширшу інтерпретацію, яка сприяла би розумінню права не тільки в мирному ключі, Китай знищив один зі своїх старих метеорологічних супутників за допомогою досвідченого зразка протисупутникової ракети. Нещодавно такий же досвід придбала і Індія, США і СРСП (РФ) давно його мають.

У зв'язку з цим видається необхідним ще раз розглянути, що з цього приводу говорить чинне МКП.

1. Відсутність прямої заборони. Договір про космос 1967 р. регулює широкий спектр питань, тим не менш, не проголошує загальної прямої заборони на милітаризацію космосу, існує тільки заборона на розміщення зброї масового ураження і положення про використання Місяця та інших небесних тіл виключно в мирних цілях. Саме існування таких чітких норм могло б служити аргументом проти заяв про не існування більш загальної заборони. Єдине матеріально-правове становище Договору про космос, у якому прямо говориться про використання його в мирних цілях, це другий абзац ст. IV, який встановлює основний правовий режим щодо Місяця та інших небесних тіл. Проте інші статті містять ряд принципів, що мають обов'язкову юридичну силу і регулюють освоєння космосу загалом. Йдеться, зокрема, про те, що дослідження і використання космічного простору має здійснюватися на благо та в інтересах всіх країн (ст. I), що вони повинні поводитися відповідно до міжнародного права, включаючи Статут ООН. Встановлюється спеціальний режим міжнародної відповідальності за шкоду, заподіяну космічним об'єктом однієї держави-учасниці особам або майну іншої держави-учасниці. Цей режим більш докладно розроблений у Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами, 1972 р. [14].

2. Запобігання милітаризації космосу. Існують труднощі, пов'язані з інтерпретацією обмежень, що накладаються Договором про космос на використання космічного простору у військових цілях. Для початку необхідно вирішити питання про їх застосування у воєнний час, потім уточнити зміст вищезазначених норм. У договорах із космічного права немає прямих згадок про їх застосування у воєнний час. І хоча при їх складанні, можливо, передбачалося, що вони будуть регулювати відносини мирного часу, уважне їх вивчення показує, що їх застосування не припиняється і в ситуаціях військових конфліктів. Так, наприклад, формулювання ст. IV Договору практично не залишає сумнівів щодо її застосування у воєнний час, і більшість, якщо не всі принципи, що встановлюються Договором як керівні при дослідженні та використанні космічного простору можуть справедливо вважатися загальними, універсальними і застосовними до будь-якої діяльності держав-учасниць, у т. ч. під час збройних конфліктів. З урахуванням того, що прямої заборони на всю військову діяльність у космосі не існує, складніше визначити, що ці принципи насправді передбачають.

А чи мирний космос. У 2001 р. Президент США Дж. Буш-мол. поінформував Президента Росії В.В. Путіна про односторонній вихід американської сторони з Договору між СРСР і США про обмеження систем протиракетної оборони 1972 р. Далі США вирішили милітаризувати Місяць, – оголосив Президент Дональд Трамп, який підписав документ під назвою «Перша космічна директива». Серед «багатьох додатків» космосу він зазначив насамперед військову сферу. Президент Трамп і віце-президент Пенс сконцентровані на стратегічній військовій присутності США на Місяці, – відзначав американський журнал *New Scientist*.

Президент США Дональд Трамп у промові перед військовими бази Мірамар (Miramar – San Diego, California) вкотре заявив про намір створити новий вид військ – «космічні», поряд із уже наявними. Риторика президента далека від оборонної: космос повинен стати таким же доменом війни, як повітря, земля і море. Випущена національна стратегія безпеки трамповської адміністрації однозначна: космос там неодноразово згадується як оспорювана, в т. ч. військовими методами, зона. Формулювання набагато кривавіше, ніж у попередника Обами, в національній стратегії якого всього лише говорилося про необхідність відповідати загрозам тих сил, хто прагне використовувати космос не тільки в мирних цілях [16; 17]. Сполучені Штати планують домогтися лідерства в милітаризації космосу, який вже зараз є «театром військових дій», цитує *The Washington Post*, Росія і Китай роблять активні зусилля по створенню зброї космічного базування, і Сполученим Штатам у цій ситуації доводиться вживати відповідних заходів (*ABC News* [18]). У законопроекти про військовий бюджет США на 2018 і 2019 рр. була включена стаття про те, що Агентству з протиракетної оборони США «дозволяється» запустити розробку системи перехоплення космічного базування, що діє на балістичні ракети на активній ділянці траєкторії. Імовірно, до 2022 р. перший прототип такої системи може бути продемонстрований на практиці.

Супутникове угруповання Росії на дві третини складається з військових апаратів, займає за своїм розміром третє місце у світі. Паралельно Москва створює нову систему протиракетної оборони після виходу США з Договору про обмеження систем ПРО 1972 р. Експерти вже запідозрили наявність у ній протисупутникової компоненти. Також Росія навчилася придушувати і спотворювати сигнал американської системи супутникової навігації GPS.

Яка ж військова стратегія Росії в космічній сфері? Сьогодні серед усіх країн світу Росія має третю за чисельністю з угруповань супутників – 134 одиниці [18; 19]. Для порівняння, США мають 579 супутників, Китай – 192. Однак якщо звернутися безпосередньо до військових супутників, то ситуація буде виглядати цікавіше: у Сполучених Штатів 151 військовий супутник, у Росії – 81, у Китаю – 58. Сумарно у країн ЄС на орбіті 35 супутників військового призначення. Зрозуміло, що більшість комерційних супутників зв'язку і дистанційного зондування Землі в разі необхідності можуть бути використані (і використовуються) військовими. У зв'язку з цим перевага американців і європейців безперечна. Однак саме формальний розмір військового супутникового угруповання має для Росії значення – вона друга після США. Укупі з повістками нерозповсюдження зброї масового знищення і скорочення ядерних арсеналів це є для неї інструментом підтримки статусу великої держави.

Цікавий склад російського угруповання військових супутників. Найбільша частка припадає на супутники зв'язку – 42 апарати. З них тільки 6 знаходяться на геосинхронних орбітах.

США і Китай основну ставку роблять на супутники дистанційного зондування Землі (розвідка) (45 і 30 апаратів відповідно). У Росії таких супутників тільки 8. Виходить, що основна маса російської орбітальної військового угруповання (31 апарат) припадає на низькоорбітальні комунікаційні супутники з коротким терміном служби (3–5 років) і низькою пропускнуою здатністю каналів зв'язку. Все це означає, що космічні зв'язок і розвідка через 5–6 років конфронтації Росії із Заходом продовжують залишатися слабким місцем російської армії. Ефективно управляти декількома десятками тисяч військ і забезпечувати їх інформацією далеко від своїх кордонів Росія сьогодні просто не може.

Тим часом переговори на Конференції із роззброєння в Женеві за Договором про заборону виведення зброї в космос залишаються в багаторічному тупику. У 2013 р. припинилося співробітництво Росії та США за програмою спільного зменшення загрози, т. зв. програмою Нанна – Лугара (Nanna – Lugara, Cooperative Threat Reduction Program). У 2014 р. обидві держави закінчили взаємодію з фізичної схоронності та захисту ядерних матеріалів і об'єктів. Не менш явно суперечність між поліцентричним світопорядком і ядерним роззброєнням проявилася в тому, що цей договірно-правовий процес так і не став багатостороннім. Підключити інших держав – власників цієї зброї до процесу не вдалося, хоча арсенали Росії та США багато разів знижувалися. Ще до української кризи акцент на ролі ядерної зброї як абсолютної гарантії безпеки був різко підвищений. Українська драма довела напруженість до рівня, який ще недавно здавався немислимим. Вперше за багато десятиліть сценарії збройного конфлікту між Росією і НАТО знову стали політичною реальністю, відновилося нарощування військової потужності по лініях протистояння Росія – НАТО, в т. ч. і в космосі. У серпні 2014 р. в одному з інтерв'ю в розпал української кризи президент Росії заявив: «Наші партнери, незалежно від ситуації в їхніх країнах або їхньої зовнішньої політики, повинні завжди мати на увазі, що з Росією краще не зв'язуватися. Я нагадаю, що Росія є однією з найбільших ядерних держав, це реальність і, більш того, ми зміцнюємо наш потенціал ядерного стримування» [20].

Так, це не просто слова лідерів двох перших космічних і ядерних держав (а також КНР, КНДР) – за ними міць ядерної та космічної зброї, доля всього людства.

Висновки. Міжнародне космічне право, яке має переважно договірний характер, і повинне віддзеркалювати особливості діяльності по дослідженню і використанню космічного простору суб'єктами космічної діяльності, постійно динамічно розвивається залежно від зміни міжнародної обстановки, вдосконалення озброєння, виникнення нових загроз і вимагає постійного аналізу та розвитку МКП.

ООН відіграє провідну роль у розробці та вирішенні міжнародно-правових проблем, що виникають у зв'язку з діяльністю в космосі. Комітет із використання космічного простору в мирних цілях, Юридичний підкомітет і Науково-технічний підкомітет розробили ряд договорів і міжнародно-правових документів рекомендаційного характеру з питання про демілітаризацію космічного простору. Космічний простір став ареною для демонстрації не тільки військової, але і технологічної могутності. Деякі суб'єкти МКП намагаються дати нормам МКП ширшу інтерпретацію, що вимагає особливої уваги й окремого вивчення.

Заяви про намір і дії основних суб'єктів МПК викликають глибоку заклопотаність, оскільки дотепер не з'ясовані дієві механізми примусу до виконання зобов'язань, які взяті країнами (ряд прикладів про односторонній вихід із договорів). Це вимагає зусиль юристів і дипломатів щодо вдосконалення системи МКП.

Список використаних джерел:

1. Lacks M. The Law of Outer Space: An Experience in Contemporary Law-Making. Leyden, 1972.
2. Международное космическое право / под. ред. Г.П. Жукова, А.Х. Абашидзе. Москва: Издательство Юрайт, 2018. 528 с.
3. Колосов Ю.М., Малеев Ю.Н. и др. Международное право / отв. ред. Вылегжанин А.Н. Москва: МГИМО (У) МИД России, 2009.
4. Копал В. Истоки, современное состояние и перспективы развития международного космического права. *Статус, применение и прогрессивное развитие международного и национального космического права*: Материалы Симпозиума (Практикума) ООН – Украина по космическому праву. 6–9 ноября 2006 г. Киев, Украина. Актика-Н, 2007. 32 с.
5. Митрохина А.Х. Правовое регулирование деятельности Европейского Союза по исследованию и использованию космического пространства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Москва: МГЮА, 2014. 186 с.

6. Юзбашян М.Р. Новейшие тенденции развития международного космического права (Перспектива формирования международного космического частного права). *Материалы Симпозиума (Практикума) ООН – Украина по космическому праву. г. Киев, Украина. Актика-Н, 2007. С. 224–231.*

7. Международное космическое право: документы Организации Объединенных Наций. Нью-Йорк. Секция английского языка, издательского и библиотечного обслуживания, Отделение Организации Объединенных Наций в Вене – 2017 год.

8. Treaty on principles governing the activities of States in the exploration and use of outer space, including the moon and other celestial bodies. *United Nations, Treaty Series. Vol. 610. № 8843.*

9. Договор о принципах деятельности государств по исследованию и использованию космического пространства, включая Луну и другие небесные тела. Принят Генеральной Ассамблеей ООН в ее резолюции 2222 (XXI) от 19 декабря 1966 г. *Договоры и принципы Организации Объединенных Наций, касающиеся космического пространства, соответствующие резолюции Генеральной Ассамблеи и другие документы. Вена : ООН, 2013. С. 3–8.*

10. Соглашение о спасании космонавтов, возвращении космонавтов и возвращении объектов, запущенных в космическое пространство. *United Nations, Treaty Series. Vol. 672. № 9574.*

11. Принципы использования государствами искусственных спутников Земли для международного непосредственного телевизионного вещания. Приняты Генеральной Ассамблеей ООН в ее резолюции 37/92 от 10 декабря 1982 г. *Договоры и принципы Организации Объединенных Наций, касающиеся космического пространства, соответствующие резолюции Генеральной Ассамблеи и другие документы. Вена : ООН, 2013. С. 42–45.*

12. Принципы, касающиеся дистанционного зондирования Земли из космического пространства. Приняты Генеральной Ассамблеей ООН в ее резолюции 41/65 от 3 декабря 1986 г. *Договоры и принципы Организации Объединенных Наций, касающиеся космического пространства, соответствующие резолюции Генеральной Ассамблеи и другие документы. Вена : ООН, 2013. С. 46–50.*

13. Резолюция 59/115 от 10 декабря 2004 г. Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, пятьдесят четвертая сессия. Дополнение № 20 и исправление. (A/54/20 и Corr.1).

14. Международно-правовые аспекты ответственности в международном космическом праве. Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, пятьдесят пятая сессия, Дополнение № 20 (A/55/20), пункт 129 и A/АС.105/738, приложение III.

15. Международное право в документах. Москва, 1982; Женевская конференция по разоружению. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/66302> (дата звернення: 17.11.2019).

16. Оборона, политика: военно-воздушные силы и боевой космос. URL: <https://www.defenseone.com/politics/2017/04/air-force-reorganizing-fight-space/136733/?oref=d1-in-article>] (дата звернення: 11.12.2019).

17. Политика Пентагона. URL: <https://abcnews.go.com/Politics/pentagon-vice-president-lay-groundwork-future-space-force/story?id=57122728>] (дата звернення: 11.12.2019).

18. Павел Лузин. Военная стратегия России в космической сфере. URL: <http://intersectionproject.eu/ru/article/security/voennyy-kosmos> (дата звернення: 20.12.2019).

19. Стрелюк Ю.В. Военная активность в околоземном пространстве. URL: <https://www.armscontrol.ru/course/lectures05a/yvs050428s> (дата звернення: 14.09.2018).

20. Зарубежные СМИ: Путин угрожает Западу ядерным оружием. URL: <http://therussiantimes.com/news/12416> (дата звернення: 17.06.2015).

